
MIROSLAVA MALEŠEVIĆ

ODABRANE IKONE

Svetlana Slapšak, *Ženske ikone XX veka*,
Biblioteka XX vek, Beograd 2001.

U izdanju Biblioteke XX vek nedavno je izašla knjiga Svetlane Slapšak, *Ženske ikone XX veka* – prijatna promena posle poduže serije naslova iz političke antropologije i nagoveštaj vraćanja na raznovrsne teme iz kulture na koje smo u ovoj ediciji navikli. Mislim da je izdavač napravio odličan izbor, najpre zato što su knjige koje govore o feminizmu i kulturi kod nas prava retkost, i zato što je ovu potpisala jedna od najznačajnijih autorki u oblasti ženskih kulturnih studija, antropološke i feminističke teorije i u sadašnjoj i u prethodnoj Jugoslaviji.

Ženske ikone XX veka su svojevrsna kulturna istorija položaja žene u proteklom veku. Knjigu čini zbirka od šezdeset eseja posvećenih ključnim slikama – ženskim likovima, predmetima, događajima, pojavama – koje su to vreme bitno obeležile i u kojima su skoncentrisana značenja važna za razumevanje ženske istorije i kulture. Odabrane ikone su zapravo polazne tačke jedne duhovite i precizne semiološke analize odnosa kulture i polnosti, dekodiranja kulturnih konstrukata, antropoloških elemenata i značenja koji se tiču žene, ženskog tela i njenog mesta u društvu i istoriji. Lista najvažnijih ženskih ikona i interpretacija njihovih značenja koji su tu dati mogu se shvatiti i kao jedan mogući predložak za ispisivanje istorije i antropologije žena našeg vremena. Podjednako istorijski i teorijski utemeljena, pristupačna i zabavna, ova kulturološka analiza svakako će postati obavezna literatura za sve koji se bave antropologijom, ženskim studijama ili sociologijom kulture, a primeri iz filma, reklame i popularnog diskursa koje Svetlana Slapšak analizira, učiniće je zanimljivom i široj publici.

Dvadeset eseja čine biografije značajnih žena prošlog veka koje su svojom delatnošću bitno uticale na vreme u kojem su živele i čije je prisustvo na javnoj sceni poprimilo ikonološka značenja. Među tim pa-

radigmatičnim ženskim likovima, koje je Svetlana Slapšak odabrala prema sopstvenim sklonostima, ima glumica (Ana Manjani, Žana Moro), pevačica (Žilijet Greko, Bili Holidej), naučnica i spisateljica (Marija Kiri, Rebeka Vest), aktivistkinja političkih protesta (Andela Dejvis, Petra Keli). Mnoge od njih su već zaboravljene, neke su i u svoje doba bile nepravедno zapostavljene, neke i dugo posle svoje smrti predstavljaju otelotvorenje ključnih slika ženske slobode i samostalnosti. U svakom slučaju, ti likovi predstavljaju punu skalu ženskih iskustava, od onih koje su metafora društvene inferiornosti, preko junakinja koje su dizale svoj glas protiv socijalnih, klasnih i polnih nepravdi, žena koje su sa filmskog platna promovisale nove uzore stila i ponašanja, do političkih aktivistkinja koje su svojim životima ispisivale protest protiv nejednakosti i manipulisanja polnim ulogama. Ostalih četrdeset eseja posvećeno je tipičnim ženskim zanimanjima ("Bolničarka", "Sekretarica", "Muza"), predmetima koji simbolizuju područja ženskog društvenog uticaja ("Volan", "Maskara", "Usisivač"), pojavama iz kulture žena, kao i političke i socijalne istorije proteklog veka ("Partizanka", "Žena i ideologija", "Poslanica").

Poput pojedinih "svojih" heroína i Svetlana Slapšak misli i piše o ženama globalno, i tiče je se sve, krupna i sitna pitanja, lokalne i svetske pojave podjednako – u svakoj temi koju je otvorila ponudila je nove mogućnosti čitanja odnosa kulture i pola, od naizgled marginalnih, kao što je simbolička veza cveća i žene, njenog tela i društvenog položaja, do složenih poruka koje su o rasnoj ugnjetenosti i neostvarenoj jednakosti ostavile najuticajnije predvodnice političkih protesta prošlog veka. Kroz analizu značenja pojedinih pojava, slika i predmeta, i prisutnosti i popularnosti odabranih junakinja, Svetlana Slapšak pokazuje i kako je tekla istorija ženske emancipacije u veku koji je za nama. Odrednice su tako vešto odabrane (mada nisu poređane hronološkim, već abecednim redom), da pokrivaju celu epohu, praktično iz dekadu u dekadu, i sve promene položaja i opšte situacije žena u odgovarajućim društvenim kontekstima, onako kako su one upisivane u određeno vreme i kulturu. Na primer, konstruisanje lika nove, oslobođene i nezavisne žene, koju je tridesetih godina iznedrio holivudski film (u esejima: "Vamp", "Kupaći kostim", "Filmska junakinja tridesetih", "Donji veš", "Pantalone"), poklapa se savršeno, pokazuje

Slapšak, sa ekonomskom krizom koju je izazvao I svetski rat. Sticanje glasačkih prava, masovno zapošljavanje žena, školovanje, opšti prodor u sve oblasti, što je došlo kao posledica te krize, ubrzalo je emancipatorske procese, bar u zapadnom, razvijenom delu sveta. Heroina sa filmskog platna, moderna, samosvesna žena, neopterećena polnom nejednakošću (u tumačenjima Kerol Lombard ili Ketrin Hepbern) snažno je, piše Slapšak, delovala kao kulturni simbol na žene i njihovo ponašanje, doprinevši da se poruke o nezavisnosti uspešno prenesu u popularnu kulturu. Ali kratko trajanje te simboličke slike prekinuo je II svetski rat i globalne promene koje su posle njega usledile. Nove poratne ikone (“Partizanka”, “Žena i ideologija”, “Diznijeve junakinje”) odslikavaju ponovno radikalno smanjenje ženske uloge i nepriznavanje njenih prava i mogućnosti. Pošto su obavile svoju ulogu masovnim učesćem u borbi za oslobođenje i posleratnu obnovu svojih zemalja, ali i za buduću obećanu jednakost, žene su ubrzo posle rata ponovo izgurane na margine društva, u tradicionalno im pripadajući porodični prostor i klasične ženske uloge. Na povratku sa fronta muškarci ratnici su, kaže Slapšak, ponovo imali kod kuće pokornu i tipiziranu ženu koja je “gradila novi dom u kojem su kućni aparati, negovano telo, uspešno baratanje konzervama i deca vitaminskog izgleda označavali granice njenog novog identiteta” (str. 46). Masovnu kulturu posle II svetskog rata preplavili su stoga novi ženski likovi. To nije više emancipovana žena koja ima ekonomsku i političku moć ili ratnica pod oružjem koja se privremeno odriče ženstvenosti zarad obećanja buduće jednakosti u boljim životnim uslovima, već “učutkana, disciplinovana, bezbrižna i negovana žena”, posvećena mužu i deci i okružena kućnim aparatima, simbolima ekonomskog blagostanja Zapada. Tu izrazito američku ikonu najbolje je, po oceni Svetlane Slapšak, svojim izgledom i ulogama koje je tumačila, oličavala glumica Doris Dej.

Evropska dopuna tog tipično američkog modela žene pojavila se, po oceni autorke, tokom šezdesetih u liku Brižit Bardo. Dugih nogu, plave kose, uskih bokova, zavodnica u telu devojčice, ova ikona označila je prodor nove, evropske mode i seksualnih ukusa u svetsku popularnu kulturu. Nova fantazma masovne kulture, koja je nudila bezbrižnost, slobodu seksualnog izbora i prosečnost mogla se, piše Slapšak, pojaviti upravo tada, posle II svetskog rata, zajedno sa

revitalizacijom patrijarhalnih društvenih modela i fascinacijom zapadnog sveta potrošačkim zadovoljstvima, u drugačijem socijalnom i kulturnom ustroju sveta. Dok je optimizam lika Doris Dej mogao u pedesetim izgledati kao sredstvo za lečenje ratne depresije, zavodničko telo Brižit Bardo u šezdesetim funkcionisalo je samo kao "znak potrošačkog odmora ratnika zauzetog pravljenjem mirnodopskog novca", piše Svetlana Slapšak.

Nekoliko tekstova, kao što su "Maloletnica", "Vaga", "Manekenka" i sl. posvećeno je tumačenju slike ženskog sveta od vremena "pohlepni osamdesetih" do danas, koje je označilo prodor novih seksualnih fantazmi i novih momenata u socijalnoj konstrukciji tela (ideologije večite mladosti, hirurških intervencija u prilagođavanju tela estetskom stereotipu, stanjivanja ženske siluete i sledstveno tome stalnog masovnog izgladnjivanja da bi se nalikovalo savršenom serijskom "kost i koža" modelu, itd.).

Generalno, popis ikona, bar kad je reč o biografskim tekstovima, završava se otprilike oko drugog feminističkog talasa, u vreme kada se "zapadni feminizam ponovo odvažio na postavljanje novih pitanja". Sigurna sam da neće biti čitateljke/čitaoca koji ovom spisku ikonoloških slika neće dodati ponešto po sopstvenom kriterijumu, primetiti da u ponuđenu mapu neizostavno treba upisati neku izuzetnu pojavu ili lik. Lično bih tom popisu dodala *Pilulu* (odnosno legalizaciju abortusa) koja je, bez sumnje, od kada je ranih šezdesetih proizvedena, promenila živote milionima žena širom sveta, omogućivši im da preuzmu kontrolu nad sopstvenim telima i autonomno odlučuju o tome hoće li, kada i koliko rađati. Posledice te slobode zauvek su promenile položaj žene u društvu i stanje njene samosvesti. Zatim, ne može se ne primetiti da u izboru Svetlane Slapšak nema nijedne od kulturnih ličnosti američkog feminizma sedamdesetih, ni Beti Fridan ni Glorije Stajnem, da je Simon de Bovoar dobila svega nekoliko, istina veoma značajnih rečenica, koliko i Margaret Mid, ili da je Madona, jedna od centralnih figura u konstrukciji ženskog identiteta našeg vremena, spomenuta jedino kao "električni transformator". Autorka na takav izbor ima, naravno, apsolutno pravo, ali moj utisak je da te ikone nisu izostale slučajno. Verujem da zaokruživanje slike proteklog veka Svetlana Slapšak već priprema, odnosno da uskoro možemo očekivati nastavak priče.